

LLEGINT FERNÃO MENDES PINTO EN CATALÀ

Fernão Mendes Pinto (2018).

Peregrinació.

Selecció i traducció de Gabriel de la S. T. Sampol

(Barcelona: Edicions de 1984)

El viatger Fernão Mendes Pinto, que durant les dècades centrals del segle XVI va participar en el projecte imperial portuguès als mars i a les terres d'Orient com a soldat, mercader, aventurer, captiu, i fins i tot missioner jesuïta, fou autor d'una *Peregrinació* de caràcter autobiogràfic que, des de la seva publicació pòstuma a Lisboa el 1614, ha fet les delícies de generacions de lectors, si bé al mateix temps ha capficat els estudiosos per les seves contradiccions i inexactituds. Tot i que el seu primer traductor castellà, Francisco de Herrera Maldonado, l'any 1620 en defensava la fiabilitat històrica (era una època en què les corones de Castella, Aragó i Portugal estaven unides dinàsticament i totes les nacions peninsulars es consideraven espanyoles), el cert és que ja des del principi hi va haver lectors crítics, i Mendes Pinto va adquirir fama llegendària de mentider. Amb una perspectiva moderna, al llarg del segle XX va anar quedant ben clar que tractar la *Peregrinació* com a document històricament fiable no tenia gaire sentit: els viatges de Mendes Pinto s'han de llegir sobretot com un relat novel·lesc, si bé inspirat en una experiència personal, ja que l'autor en tot moment barreja records personals (coneixia especialment bé el sud-est asiàtic i el Japó) amb nombroses invencions i amb informació tretada de llibres llegits *a posteriori*. Les elaboracions literàries, no pas la història, l'etnografia o la geografia, són la clau del que és efectivament una obra en prosa *sui generis*, sense models previs clars. Aquest romanç autobiogràfic té tanmateix un fil conductor que no és pas la personalitat del mateix Pinto, personatge proteic que va canviant de paper per a poder ser testimoni de tota mena d'esdeveniments en tota mena d'indrets, sinó la seva trajectòria espiritual. De Portugal a l'Índia, de Malàisia a Siam i de la Xina al Japó, el personatge va passant de la pobresa a la prosperitat i de la prosperitat a l'infortuni, del pecat al càstig i del càstig al penediment, sempre sota l'ombra de la providència divina. Allò que determina el significat de la peregrinació és una veu moral crítica i sovint irònica que

s'acarnissa amb les contradiccions morals dels portuguesos a Àsia, suposadament representants d'una religió i d'una llei, però efectivament aventurers que van molt pel seu compte, sovint dedicats al robatori, l'abús i la violència. Aquesta veu testimonial pot ser la de l'autor o pot encarnar-se en personatges del món oriental, dones i nens que parlen des de la seva innocència per a criticar tant la falsedat demoníaca dels monjos budistes idòlatres com la hipocresia i la falsedat dels portuguesos, que proclamen una cosa i fan la contrària.

Mendes Pinto no és un perfecte desconegut a la cultura catalana. Jo mateix l'any 1993 vaig publicar un extens article a la revista *GAUSAC*, de Sant Cugat del Vallès que en parlava, «Les veus orientals de Mendes Pinto», i els darrers anys l'intens creixement a les nostres universitats dels estudis sobre l'Àsia oriental, i sobretot la petja que hi va deixar el món ibèric, portuguès i castellà, a l'època moderna, han convertit el personatge en una figura cada cop més habitual. Tanmateix, fins ara no disposàvem de cap versió catalana de la seva obra cabdal —cosa de fet poc sorprenent, ja que la globalització del coneixement sovint passa factura a les llengües minoritàries—. Val a dir que tampoc no tenim cap bona versió castellana, ja que la del segle XVII a càrrec del canonge Herrera Maldonado, reeditada un parell de vegades als segles XX i XXI, elabora la moralització barroca amb tanta liberalitat que distorsiona el to de l'original. Tractant-se d'una obra de l'època del Renaixement exòticament ambientada i literàriament elaborada, mereixia sens dubte l'oportunitat d'arribar als lectors de parla catalana, tal com ja ho han fet els darrers anys clàssics tardomedievals de la literatura de viatges, com ara els llibres de Marco Polo o Ibn Battuta. En canvi, en anglès hi ha hagut des de fa temps excel·lents versions totals o parcials de l'obra. Destaca sobretot la versió integral i anotada de Rebecca Catz publicada per Chicago el 1989, que en el seu moment va representar un salt endavant important en el coneixement internacional de l'obra.

El traductor de l'edició catalana, Gabriel de la S. T. Sampol, ha pogut aprofitar la magnífica edició crítica de l'original portuguès publicada recentment (2010) sota la direcció de Manuel dos Santos Alves, amb un ampli aparell de notes (inclosa la participació del nostre gran sinòleg i escriptor Manel Ollé pel que fa als capítols sobre la Xina). Més enllà de la fixació acurada del text a partir de l'edició de 1614 —ja que no disposem de cap manuscrit anterior de Mendes Pinto, tot i que sabem que alguns van circular durant molts anys—, aquesta edició crítica té la gran virtut de facilitar la identificació dels indrets on Mendes Pinto s'inventa les coses que li van bé i, per tant, gràcies a l'ús assenyat que n'ha fet Sampol, ajudarà a orientar el lector no especialitzat quan per-

sonatges i fets històrics surten en un context que no correspon, o quan trobem, per exemple, mots japonesos o xinesos que no ho són ben bé del tot. L'edició inclou també un pròleg molt aclaridor i molt posat al dia d'Isabel Soler, que en poques pàgines resumeix l'estat de la qüestió tant pel que fa a la biografia de Mendes Pinto com a la naturalesa de la seva obra. Cal, però, insistir sobretot en l'enorme qualitat de la traducció de Sampol, que acosta al català actual, sense concessions als arcaïsmes, el portuguès de Mendes Pinto, una curiosa barreja de retòrica renaixentista i estil popular directe (amb la intervenció poc aclarida d'una segona mà, la del cronista Francisco de Andrade). Com observa amb encert el mateix Sampol, sovint recorda les novel·les cavalleresques d'ambientació històrica escrites en català durant la segona meitat del segle xv, com ara *Curial e Güelfa* o *Tirant lo Blanc*.

Sampol no només ha encertat l'estil, també ha sabut trobar el to. Una de les grans preguntes que es fan els estudiosos de Mendes Pinto és com s'ha de llegir la seva ironia, és a dir, fins on podem arribar en la interpretació de la seva crítica als valors ideològics i socials dels agents de l'imperi portuguès. Quan diu que seria fàcil conquerir un país com Siam —la Tailàndia moderna— amb uns quants centenars de soldats portuguesos, ¿ho diu irònicament per a fer la crítica a un imperialisme forassenyat, o potser perquè s'ho creu, tal com s'ho van creure molts aventurers castellans i portuguesos de finals del segle xvi i principis del xvii? I quan, en uns dels episodis més significatius del llibre des d'un punt de vista biogràfic i també pel seu impacte posterior, Pinto presenta el missioner jesuïta Francesc Xavier confonent els seus adversaris budistes amb els seus raonaments i convencent el senyor de Bungo (a l'illa japonesa de Kyushu) de la veritat de la religió cristiana, ¿ho fa amb ironia, o amb el convenciment d'algú que, havent-lo conegut personalment, havia rebut el seu cos a Goa com el d'un sant? Perquè si es tracta de la segona cosa, ¿no resulta una mica estrany que els arguments budistes sobre la reencarnació i l'eternitat del món, per exemple, apareguin amb més detall que no pas les rèpliques de Francesc Xavier contra doctrines filosòfiques que l'Església considerava herètiques? Una bona traducció és que no tanca possibilitats interpretatives a un lector modern, distorsionant l'original amb modernitzacions excessives. Sampol, en la seva versió, es manté sempre molt proper a la veu de l'autor. Així, deixa prou clar per què Pinto —que a la Companyia de Jesús va ser un germà llec però mai un teòleg— no sempre vol entrar en matèria: «el pare va replicar a aquest seu fals argument i l'hi va desfer tres vegades amb raons tan clares i evidents, i amb comparacions tan pròpies i naturals, que el bonze va quedar confós, que

no poso aquí per evitar prolixitat i sobretot perquè no caben dins el vas estret del meu enginy». Més que no pas dels raonaments escolàstics, Pinto es refia de la seva capacitat per a dramatitzar la situació.

Aquest lector només es queixa d'una cosa: aquesta no és una versió integral, sinó una antologia. Així, alguns dels capítols corresponents a aquestes interessants disputes amb els bonzes són absents en la present traducció catalana. És ben cert que es tracta d'una obra extensa i, pels seus limitats recursos retòrics, un xic repetitiva, i possiblement raons de caire econòmic han desaconsellat una edició sencera (la versió oferta per Edicions de 1984 és de 446 pàgines i representa gairebé la meitat de l'original). Sampol ha fet el que ha pogut perquè el lector pugui seguir el fil narratiu i atès que l'estructura de la *Peregrinació* és episòdica, el desenvolupament no pateix excessivament (no es podria fer el mateix amb el *Curial e Guelfa* o el *Quixot*, per exemple, ja que la seva coherència narrativa és molt superior). Ara bé, tota tria és arbitrària i alguns dels capítols bandejats són, al meu parer, tan interessants com els que han superat la poda. Posats a fer coses difícils com ara traduir la *Peregrinació* de Mendes Pinto amb gust i ganes després de quatre-cents anys d'haver-la pràcticament ignorat, no hauríem de fer les coses a mitges, diria jo.

JOAN-PAU RUBIÉS
ICREA, Universitat Pompeu Fabra
joan-pau.rubies@upf.edu